

בציילא דשבתא

פירושים וביאורים מתורת רה"י הגאון רבי בצלאל טולידאנו שליט"א

בס"ד, גליון פרשת חיי שרה תשפ"ה ♦ 137

בענין נתינת אברהם את רכושו ליצחק

הרמב"ם הטעם דאסור להוריש לבכור פחות מפי שניים, משום שנאמר 'כי את הבכור יכיר', כיון דלא ילפינן מ'חוקת משפט' היכא דאינו מפקיע את הירושה לגמרי.

ולפי"ז יש ליישב את קושיית רעק"א, דהנה איתא התם במתני' (ב"ב סו). האומר איש פלוני בני בכור לא יטול פי שניים, איש פלוני בני לא יירש עם אחיו, לא אמר כלום, שהתנה על מה שכתוב בתורה. וי"ל דהא דפריך הגמרא מתני' דלא כרבי יהודה, היא מדברי המשנה גבי בכור, דהאומר פלוני בכור לא יטול פי שניים, דמשמע דדוקא פי שניים לא יטול, אבל יירש כאחיו, ובכה"ג שאינו עוקר את הירושה לגמרי, לא נאמר הפסוק ד'חוקת משפט', ושפיר מקשינן מתני' דלא כרבי יהודה, ודו"ק.

ועפי"ז י"ל, דחשש אברהם שיאמרו שהחלוקה היתה בתורת ירושה, ואסור להעביר ירושה מן האחים, ומש"ה נתן גם להם מתנות, דעי"ז אין איסור ד'חוקת משפט', ואף אם יאמרו שנתנה זו היתה בתורת ירושה, יגיע כל רכושו ליצחק.

מדוע לא נתן מתנות לישמעאל

אשר לפי"ז יש לתמוה, דהרי ישמעאל היה בנו הבכור של אברהם, וכיצד איפוא העביר אותו מירושתו ולא נתן לו פי שניים.

ויעויין בדברי האור החיים הק' (כ"ה ו) שכתב לבאר וז"ל, ולישמעאל לא אמר הכתוב שנתן לו מתנות ושלחו, כי לפי מה שכתבנו לעיל (ט"ז ה) כי ישמעאל - משפט קניה יש בו ליצחק, משולח ועומד הוא, ויש יום לא-ל איום יאמיר נקנה לקוניו, עכ"ל.

והיינו משום דישמעאל היה עבד ליצחק, כי עומד לירש אותו, ומשולח ועומד הוא, ומש"ה אין לו שום זכות בירושת אברהם אבינו - 'כי ביצחק יקרא לך זרע'.

והדבר תמוה, דהא כתב רש"י (כ"ה ו), 'הפילגשים' - חסר כתיב, שלא היתה אלא פילגש אחת, היא הגר היא קטורה, ע"כ, וא"כ כולם בני הגר הם, וצ"ב מה הבדל יש בין ישמעאל לבני הפילגשים, מדוע לבני הפילגשים נתן מתנות ואילו לישמעאל לא הביא מתנות.

הגר וישמעאל עבדי יצחק היו

והנראה בזה, דהנה כתוב בפסוק (כ"ד ס"ב), 'ויצחק בא מבוא באר לחי רואי', ופירש"י שהלך יצחק להביא את הגר לאברהם אביו שישאנה, ויש להעיר, מדוע חיכה אברהם שיצחק יביא לו את הגר, ולא הלך בעצמו לישא אותה.

וביאור הדבר, דהנה כתב הרמב"ם (שם ה"ח) וז"ל, ירושת הבעל, אע"פ שהיא מדבריהם עשו בה חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, ואין התנאי מועיל בה.

נתינת מתנות לבני הפילגשים

הנה איתא בפרשתן (כ"ה ה), 'ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות, וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי, ע"כ.

והיינו דלא רצה אברהם שבני הפילגשים שהם בניו יחלקו בירושה עם יצחק, ולכן נתן ליצחק את כל מה שהיה לו ב'מתנת בריא' מחיים, ולא בתורת ירושה, אלא מתנה ממש, ובכה"ג אין איסור של העברת ירושה.

ומה שנתן להם מתנות, י"ל עפי"מ דאיתא במתני' (ב"ב קלג), הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו, מה שעשה עשוי, אלא אין רוח חכמים נוחה הימנו, ע"כ, וכן פסק הרמב"ם (נחלות פ"ו ה"א) דכל הנותן נכסיו לאחרים והניח את היורשים, אע"פ שאין היורשים נוהגים בו כשורה, אין רוח חכמים נוחה הימנו, עכ"ל, ומפני כך נתן אברהם מתנות לבני הפילגשים, אע"פ שרצה ליתן את כל רכושו ליצחק.

מתנה עמש"כ בתורה בתנאי ירושה

עוד יש לבאר, דהנה לעיל מינה (שם ה"א) כתב הרמב"ם וז"ל, אין אדם יכול לעקור את הירושה מן היורשים, אע"פ שזה ממון הוא, לפי שנאמר בפרשת נחלות 'והיתה לבני ישראל לחוקת משפט' - לומר שחוקה זו לא תשתנה ואין התנאי מועיל בה, יעוי"ש.

ויעוי' ברעק"א (ב"ב קכו:) שכתב להקשות על דבריו, דא"כ מאי פריך הגמרא (סו) אמתניתין ד'האומר פלוני בכור לא יירש פי שניים, פלוני בני לא יטול עם אחיו, לא אמר כלום', ופריך, מתני' דלא כרבי יהודה דאמר המתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון - תנאו קיים, ותמה רעק"א, דהרי בדיני ירושה אמרה תורה להדיא 'חוקת משפט' לאשמועינן דתנאי לא מהני אע"פ שזהו ממון.

תנאי שאינו עוקר הירושה לגמרי

והנראה, דהנה כתב הרמב"ם (שם ה"ג), אמר פלוני בני יירש חצי נכסיי ופלוני בני החצי, דבריו קיימים, אבל אם אמר הבכור יירש כפשוט, או שאמר לא יירש פי שניים עם אחיו, לא אמר כלום, שנאמר 'לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור, כי את הבכור בן השנואה יכיר', יעוי"ש.

ויש להקשות, מפני מה הוצרך להביא את הפסוק ד'לא יוכל לבכר', ומדוע לא למד מ'חוקת משפט' שהזכיר בהלכה הקודמת. והנראה לומר בפשיטות, דב'חוקת משפט' נאמר דאין לעקור יורש מירושתו, והיינו כגון דאמר פלוני לא יירש עם אחיו כלל, אבל אם רוצה להוסיף על חלקו של היורש או לגרוע ממנו, בזה לא נאמר הדין ד'חוקת משפט' כיון שאינו עוקר את הירושה לגמרי, ולכך בהלכה ג' כתב

ויעויין בכס"מ שלמד מכאן דירושת הבעל דרבנן, ופירוש הדבר, שרבנן הפקירו את הירושה דאורייתא מדין הפקר ב"ד הפקר, והקנו אותה לבעל.

וסבר אברהם, דלפני שבאו חכמים והפקירו את הירושה, הדין היה דבן יורש את אמו, ולכך במיתת שרה ירש יצחק את הגר ואת ישמעאל בנה, וראה ביונתן בן עוזיאל (כ"א י"ד) על הפסוק 'וישלחה' שכתב, דקשר לה במותניה לאודועי דאמתא היא וית ריבא [שהגר וישמעאל עבדים], ופטרה בגיטא [היינו גט כריתות], יעוי"ש, ומבואר בדבריו, דאף אחר שילוחיה, עשה אברהם סימן שיידעו שהגר עדיין שפחה.

נמצא איפוא, דיצחק ירש את הגר במיתת שרה אמו, ולא היה רשות לאברהם לישא אותה, וכאשר אליעזר הלך להביא אשה ליצחק, יצחק התפלל על חבירו ונענה הוא תחילה, והיינו שיצחק השתדל להביא את הגר לאברהם אביו ושיחרר את הגר מהיותה שפחה, ואז (כ"ה א') 'ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה', והיינו שלקחה אברהם בתורת אשה ולא בתורת שפחה, ותפסו הקידושיין, ואף הבנים שנולדו

התייחסו אחריו ונחשבו בני אברהם, ובכך יובן מפני מה יצחק היה צריך להביאה אל אביו, ולא הלך אברהם לישאנה בעצמו.

ולפי"ז יתבאר מש"כ רש"י 'פילגש - בלא כתובה', היינו מפני שתפסו בה קידושיין, אלא דהתנה אברהם שלא יכתבו כתובה, כדי להבדיל את זרעה מיצחק אבינו.

ובזה יבואר החילוק בין ישמעאל לשאר בני הגר, והוא משום דישמעאל נולד מהגר קודם שחרורה, ונחשב שנולד מן השפחה והיה לו דין עבד ושייך הוא ליצחק, ומש"ה פשוט הדבר דלא חשיב ישמעאל בכור ולא יירש פי שניים, משום דעבד יצחק הוא, ולכך אף לא נתן אברהם לישמעאל מתנות, אבל שאר בני הפילגשים אינם עבדים, היות ויצחק שחרר את הגר, ולא היה להם דין שפחה, ודוקא לם נתן אברהם מתנות.

וכעת אנו מחכים ליום אשר יעשה האדון משפט, ויכיר נקנה לקוניו, והיתה לה' המלוכה במהרה בימינו, אמן.

מטרת הנסיונות – לטובת האדם

בעולמו ז"ל, נמצינו למדים, כי עיקר מציאות האדם בעולם הזה הוא רק לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בנסיון, עכ"ד.

הכלל בזה, שכל נסיון שאדם עובר אותו ומתגבר עליו, הרי זה נתן לו כח ותעצומות.

כך היתה שרה אמנו, עמדה בכל הנסיונות – ולבסוף 'ותשחק ליום אחרון', כל חיי שרה היו מערכת אחת, ממוקדים במטרה אחת ויחידה - לעבוד את ה' יתברך, והעיד עליה הכתוב ד'כולן שוין לטובה'.

הובא בגמרא (מגילה יא.) שכאשר רבי עקיבא היה מתחיל את הלימוד עם תלמידיו, היה אומר להם מילי דבדיחותא, פעם אחת אמר להם כך, מפני מה זכתה אסתר למלוך על מאה עשרים ושבע מדינות אחשוורוש - בזכות שרה שחייתה מאה ועשרים ושבע שנים.

ופירוש הדבר, שבזכות עבודת ה' התמידית של שרה אמנו במשך מאה ועשרים ושבע שנים, שהיו כל ימיה שלמים, כמו שכתוב על אברהם 'ואברהם זקן בא בימים', היינו שהביא איתו את כל ימיו שהיו מלאים בעבודת ה', זכתה אסתר למלוך על מאה ועשרים ושבע מדינות.

איתא בתנא דבי אליהו (רבה, כ"ה) 'חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשיי למעשה אבותיי', והיינו משום שמעשיהם של האבות הקדושים מהוים דוגמא עבורנו, לעמידה מתמדת בנסיונות החיים. נתחזק בעבודת ה' בתמידות, ובכך נזכה בקרוב לגאולה השלימה.

כתוב בפרשתנו (כ"ג א'), 'ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה', וכתב רש"י, 'כולן שוין לטובה'.

ויש להבין, כיצד מעידה התורה שכולן שוין לטובה, וכל חיייה היו רק בטובה, הרי כידוע, אברהם ושרה סבלו את עשרת הנסיונות, וביניהם היו טלטולי הדרכים, הירידה למצרים, וכן מה שנלקחה שרה לבית פרעה, ואח"כ לאבימלך מלך פלשתים, ומה שהיתה רוב שנותיה עקרה, והכניסה צרתה לביתה שציערה אותה עד כדי כך שנאלצה לבקש מאברהם לגרשה - האם על חיים כאלה שייך לומר 'כולן שוין לטובה'.

ונבאר זאת ע"פ משל, הנה מי שצריך לעבור מבחן קשה כדי לקבל משרה מסוימת, ומתמודדים עוד אנשים על משרה זו, והוא חוזר על החומר הלימודי יום ולילה, ואינו מאבד דקה, ועובר את המבחן בהצלחה, ועי"ז זוכה במשרה זו, הרי הוא מלא סיפוק מכך שעבד קשה - אע"פ שהיה לו מאוד קשה, וזה מפני שהוא ידע את המטרה, וכדי להשיגה לא חסך כל מאמץ, ובסוף הוא משמח את עצמו שכל המאמץ היה שווה.

ואם לאחמ"כ הוא רוצה להתקדם למשרה יותר גבוהה, זה ג"כ יהיה כרוך בעבודה קשה ובמאמצים מרובים כדי לזכות בה, ושוב יצליח, כמה הוא יהיה מאושר! זהו ענין העמידה בנסיונות'.

ואע"פ שאנחנו מתפללים בכל יום 'ואל תביאנו לידי נסיון', עיקר מטרתנו בעולם הזה הוא, לעמוד בנסיונות ולהיות עבדי ה' בנאמנות, וכמו שכתב המסילת ישרים (פ"א) בביאור חובת האדם

